

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Jild 3, Son 10

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 10 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа оқтори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодида Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Телеграм канал:

https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Фарманова Гулнара Комилевна
МЕТОДЫ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ НА ТЕРРИТОРИИ САМАРКАНДСКОГО
СОГДА В КОНЦЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВЕКА 9-18

Саидбобоева Гулзора Нематжоновна
ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ АРХИВИ ҲУЖЖАТЛАРИДА ГИДРОЭЛЕКТР СТАНЦИЯЛАРИНИНГ
ҚУРИЛИШИГА ДОИР МАЪЛУМОТЛАР (XX АСР 20-ЙИЛЛАРИ ОХИРИ-30-ЙИЛЛАР
БОШИ) 19-26

Ахмедов Шахзод Фарход ўғли
МУСТАҚИЛЛИККА ЭРИШИШ АРАФАСИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ЧОРВАЧИЛИКНИНГ
УМУМИЙ ҲОЛАТИ ВА МАВЖУД МУАММОЛАРИ 27-34

Mirsoatova Sayyora Turg'unovna
MARKAZIY FARG'ONA NEOLIT JAMOALARI MADANIYATI HAQIDA MULOHAZALAR 35-39

Янгибоева Дилноза Ўктамовна
МУҲАММАД ШАРИФЖОН МАХДУМ САДРИ ЗИЁНИНГ ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ
ФАОЛИЯТИ 40-48

Маҳмудов Эркинжон Асқаралиевич
АРАБЛАР ТОМОНДАН ФАРФОНАНИНГ ЗАБТ ЭТИЛИШИ ҲАҚИДАГИ МАЪЛУМОТЛАР ВА
УЛАРНИНГ ТАҲЛИЛИ 49-53

Yoriqulov Nasibulla Xoliyorovich
O'ZBEKISTON HUDUDIGA G'ARB ME'MORCHILIK AN'ANALARINING KIRIB KELISHI 54-58

Ergasheva Bahridil G'olibjonovna
IJTIMOIY TARMOQLARDAGI REKLAMALARNING IJTIMOIY-MA'NAVIY HAYOTGA TA'SIRIGA
DOIR MULOHAZALAR (ETNOSOTSILOGIK TAHLIL) 59-65

Абдухамидов Исломбек Абдухалим ўғли
МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ЎРГАНИШДА ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ ЁНДАШУВЛАР 66-74

Boltayeva Moxichehra Jamshid qizi
XORIJIIY INVESTITSİYALARNI JALB QILISH BO'YICHA AMALGA OSHIRILGAN ISHLAR VA
ERISHILGAN KO'RSATKICHLAR (JIZZAX VILOYATI MISOLIDA) 75-80

Кандахаров Анваржон Хасанович, Бабаярова Шахноза Шухратовна
БУХОРО ХОНЛИГИДА АБДУЛЛАХОН II ДАВРИНИНГ ҚУРИЛИШ ИНШООТЛАРИ
ТАРИХИГА БИР НАЗАР 81-86

8.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Boltayev Nurali Shiramatovich
AGRAR OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA MALAKALI KADRLAR TAYYORLASHNING
BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI 87-93

<i>Дустова Мухайё Худайбердиевна</i> РОСТ, УСТОЙЧИВОСТЬ, ДОХОДНОСТЬ: ЭКОНОМЕТРИКА ФИНАНСОВЫХ ПОТОКОВ НА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ	94-102
<i>Ravshanov Malik Naimovich</i> METHODOLOGY FOR DETERMINING THE NEED FOR ECONOMIC RESOURCES OF THE ROAD TRANSPORT COMPLEX.....	103-108
<i>Xushmuradov Oman Namozovich</i> TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASH ISTIQBOLLARI	109-115
<i>Raximjonov Kamronbek Ixomjon o'g'li</i> DAVLAT XARIDLARINI AMALGA OSHIRISHDA KORRUPSIYANI OLDINI OLISH	116-121
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна</i> АКАДЕМИК ИБРОҶИМ МЎМИНОВ ИЛМИЙ ЖАСОРАТИНИНГ ЯНГИ ҚИРРАСИ	122-128
<i>Talabov Baxriddin Alijanovich</i> KONSTITUTIONIZM DEMOKRATIK RIVOJLANISHNING ASOSI SIFATIDA	129-134
<i>Tajibaev Muxiddin Abdurashidovich</i> JAMIYAT HAYOTIDA SINERGETIK DUNYOQARASH PARADIGMASINI TADQIQ QILISHNING AHAMIYATI	135-140
<i>Солиев Икромжон Комилжонович</i> РАҚАМЛИ ДУНЁДА ИНСОН ҚАДРИ МУАММОСИ: ИЛМИЙ-ФАЛСАФИЙ ТАЛҚИН	141-147
<i>То'хтайев Хаким Примович</i> TASAVVUF TA'LIMOTLARIDA QADRIYATLAR TRANSFORMATSIYASINING NAMOYON VO'LISH XUSUSIYATLARI	148-153
<i>Уразалиева Гулшада</i> СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ КАТЕГОРИИ «ГЕНДЕР» В СИСТЕМЕ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ	154-160
<i>Гуламова Мавжуда Ташпулатовна</i> ИЖТИМОЙ АХЛОҚ МЕЗОНЛАРИНИ ЎРГАНИЩДА КУМУШХОНАВИЙ ВАСИЯТНОМАЛАРИНИНГ ЎРНИ	161-165
<i>Xoliqov Lazizjon Maxmud o'g'li</i> GLOBAL O'ZGARISHLAR SHAROITIDA O'ZBEKISTONNING IJTIMOIIY-DUNYOVIY DAVLAT SIFATIDAGI MAQOMI (IJTIMOIIY-FALSAFIY TAHLIL)	166-171
<i>Quvonov Sardor Zokirovich</i> MA'NAVIY TARBIYANI SHAKLLANTIRISHDA "MANOQIBI SHAYX XUDOYDOD VALIY" ASARINING AHAMIYATI	172-179
10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	

<i>Халметова Меҳрибону Гайратжонова</i> ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ДЕТСКОЙ ЛЕКСИКИ В НЕМЕЦКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ	180-186
<i>Abdijabbor Amanov</i> MURAKKAB SINTAKTIK BUTUNLIKNING MATNNING KATTA BIRLIGI SIFATIDA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	187-194
<i>Umarova Xurshida Zikiryoixonovna</i> AQSH ADABIYOTIDA PSIXOLOGIK ROMAN TADRIJI	195-203
<i>Odinayev Bekqul Imamqulovich</i> LISONIY SHAXS: TA'RIF, TAHLIL, TALQIN	204-210
<i>Jaloliddin Jo'rayev, Jamoliddin Jo'rayev</i> "DEVONI LUG'ATIT-TURK" VA "GULSHAN UL-ASROR"DAGI QADIMGI TURKIY SO'ZLAR QIYOSI	211-217
<i>Saidov Akmal Azimovich</i> "TARJIMA NAZARIYASI VA AMALIYOTI" YO'NALISHIDA TAHSIL OLAYOTGAN TALABALARDA MADANIYATLARARO MULOQOT KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	218-224
12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Qosimov Botirjon Ma'rufjon o'g'li</i> SUDYALAR OLIY KENGASHINI SUDYALARNING CHINAKAM HAMJAMIYATI ORGANIGA AYLANTIRISHNING KONSTITUTSIYAVIY MASALALARI	225-231
<i>Жўраев Дилмурот Мухторович</i> МАЪМУРИЙ ВА ОММАВИЙ ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРДАН КЕЛИБ ЧИҚАДИГАН НИЗОЛАРНИ СУДДА ҲАЛ ЭТИШДА КЕЛИШУВ ТАРТИБ-ТАОМИЛЛАРИНИ ҚЎЛЛАШГА ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ АЙРИМ МАСАЛАЛАР	232-240
<i>Эшонхонов Камолхон Маматхонович</i> БАНД СОЛИНГАН МУЛКНИ ҚОНУНГА ХИЛОФ РАВИШДА ТАСАРРУФ ЭТИШ ЖИНОЯТИНИ КВАЛИФИКАЦИЯ ҚИЛИШДАГИ АЙРИМ МАСАЛАЛАР.....	241-246
<i>Бўриев Одил Қобилович</i> КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШ – ИНСОН ҚАДРИНИ ЮКСАЛТИРИШ МЕЗОНИДИР	247-253
13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
<i>Umarzoda Shohruh Azamat o'g'li</i> "ALGORITMIK TILLAR VA DASTURLASH ASOSLARI" FANI MAZMUNI VA O'QITISHNING MAVJUD HOLATI	254-259
<i>Эргашева Гули Исмоил кизи, Инамова Гуллола</i> ЗНАЧИМОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ФОНЕТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ПРОЦЕССЕ КОММУНИКАЦИИ.....	260-265

<i>Bobomurotov Sirojiddin Mengziyo o'g'li</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIIY FANLARNI VARIANTIV TUSHUNCHALAR ASOSIDA O'QITISHDA SHARQ MUTAFAKKIRLARINING O'RNI	266-271
<i>Xudoyberdiyev G'iyosiddin Baxtiyor o'g'li</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK JIHATLARI	272-277
<i>Ботиров Азизбек</i> РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ: АНАЛИЗ И ПЕРСПЕКТИВЫ	278-283
<i>Эшбеков Сардор Журакулович</i> ЁШЛАРНИ ҲАРБИЙ ВАТАНПАРВАРЛИК РУҲИДА ТАРБИЯЛАШ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШИНИГ МУҲИМ ОМИЛИ	284-288
<i>Abdullaeva Feruza Suyunovna</i> KASBIY TERMINOLOGIYANI O'RGATISHDA INTERAKTIV TEXNOLOGIYALARNING O'RNI	289-293
<i>Ortiqov Oybek Rustamovich</i> OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLARNING TASHKIL ETILISHI.....	294-298
<i>Erhanova Nasiba Absayitovna</i> MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARINING "TIL VA NUTQ" MARKAZIDA INNOVATSION FAOLIYAT OLIB BORISH	299-303
<i>Robiya Mannopova</i> INNOVATIVE COMPETENCY AS A CORE COMPETENCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS.....	304-308
<i>Qodirov Olim Odilovich</i> REFLEKSIV YONDASHUV, UNING MOHIYATI VA KONSEPTUAL ASOSLARI.....	309-314
<i>Xaydarova Mahliyo Xabibullayevna</i> TARBIYA FANINI O'QITISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI.....	315-322
<i>Xasanova Gulsanam Xusanovna</i> IJTIMOIY-MADANIY FAOLIYATDA MAGISTRATURA TALABALARINING TASHKILIY- BOSHQARUV KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH USULLARI	323-328

07.00.00-Тарих фанлари

Mirsoatova Sayyora Turg'unovna
Farg'ona davlat universiteti dotsenti, t.f.n.

MARKAZIY FARG'ONA NEOLIT JAMOALARI MADANIYATI HAQIDA MULOHAZALAR

Annotatsiya. Maqolada Markaziy Farg'ona neolit davri madaniyatining tadqiq etilishi, fanda tutgan ahamiyati va bugungi kunda ushbu madaniyatga e'tibor va arxeologiya yodgorliklarining saqlanishi masalasida mulohazalar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: Markaziy Farg'ona madaniyati, neolit, Farg'ona vodiysi, tosh qurollar, baliqchilik.

Mirsoatova Sayyora Turgunovna
Associate Professor of Fergana State University, PhD in History

REMARKS ON THE CULTURE OF THE NEOLITHIC COMMUNITIES OF CENTRAL FERGANA

Abstract. The article describes the study of the Neolithic culture of Central Fergana, its significance in science, attention to this culture and the preservation of archaeological sites.

Key words: culture of Central Fergana, Neolithic, Fergana Valley, stone tools, fishing.

Мирсоатова Сайёра Тургуновна.
Доцент Ферганского государственного университета,
кандидат исторических наук

ЗАМЕЧАНИЯ О КУЛЬТУРЕ НЕОЛИТИЧЕСКИХ ОБЩЕСТВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ ФЕРГАНЫ

Аннотация. В статье описано изучение неолитической культуры Центральной Ферганы, ее значение в науке, внимание к этой культуре и сохранение археологических памятников.

Ключевые слова: культура Центральной Ферганы, неолит, Ферганская долина, каменные орудия, рыболовство.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I10Y2023N04>

Kirish. O'zbekiston miqyosida tosh davri jamoalari moddiy madaniyatini o'rganishda Farg'ona vodiysining alohida o'rni bor. Voha landshaft, iqlimiy sharoitiga ko'ra, o'ziga xos mintaq bo'lib, tog', tog' yon bag'irlari va pasttekisliklardan iboratdir. Bu ekologik xususiyat vodiyning ibtidoiy jamoalari moddiy madaniyatida ham o'z aksini topgan.

Farg'ona vodiysida tosh davri taraqqiyoti so'nggi bosqichlari bo'lgan mezolit va neolit davrlarida ham odamzod uzluksiz ravishda yashab o'ziga xos moddiy madaniyat yaratganliklari aniqlangan [5; 6, C. 304]. Xususan, mezolit davri jamoalari tog', tog' yon bag'ri hududlarini

mezolit davri so'nggi bosqichi va neolit davri jamoalari esa vodiyning pasttekislik mintaqalarini o'zlashtirib yashaganlar. Albatta, vodiyning bu holatda odamzod tomonidan o'zlashtirilishi ham Markaziy Osiyo miqyosida inson yashashi uchun qulay iqlimiy sharoit yuzaga kelganligidan dalolat beradi. Qadimda tog' mintaqalari daralaridan oqib kelgan suvlar yirik daryolar, soylar hosil qilib, bu hodisa vodiyning markaziy tumanlarida o'ziga xos ko'l havzalarini bunyod etgan. Asrlar o'tishi bilan bu suv havzalari qurib qolgan yoki sho'rlab ketgan yirik botiqlar hosil qilgan. Shu nuqtai nazardan qaraganda, aksariyat neolit jamoalari avvallari mavjud ko'llar atrofida makon qurib yashaganlar.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Qayd etish lozimki, Farg'ona vodiysi tosh davri jamoalari moddiy madaniyatiga tegishli bo'lgan dastlabki ma'lumotlar o'tgan asrning 50-yillari o'rtalariga to'g'ri keladi. Jumladan, B. Z. Gamburg va N. G. Gorbunovalarning Damko'l atroflarida amalga oshirgan tadqiqotlari natijalari muhim ahamiyat kasb etgan. 1963–64-yillar mobaynida Y. A. Zadneprovskiy vodiyning markaziy sarhadlarida keng ko'lamda tadqiqot olib borib, 21 ta tosh davriga oid makonlar kashf etishga muvaffaq bo'ldi [3, C. 35-39]. Keyingi yillarda esa neolit davri jamoalari madaniyati tadqiqoti ishlari asosan O'. I. Islomov va V. I. Timofeyevlar tomonidan bajarilib, ilmiy natijasi "Markaziy Farg'ona" neoliti o'ziga xos mustaqil madaniyat ekanligi isbotlanishi va fanga kiritilishi bilan belgilanadi [6, C. 304].

Natijalar va muhokama. Mazkur madaniyatga tegishli makonlar (hozirgi kunda ularning soni 80 dan ortiq) vodiyning turli sarhadlari bo'ylab topib o'rganilgan. Xususan, vodiyning shimoliy qismida – Madyar guruhi, shimoli-sharqiy qismida – Sariqsuv, Mingbuloq guruh makonlari, janubiy qismida – Zambar, Taypoq, Sigirchilik, Yangisuv guruhi makonlari, markaziy qismida esa Yangi qadam, Dorazko'l, Xonobod guruhlarini makonlari o'rganilgan.

Markaziy Farg'ona jamoalariga tegishli bo'lgan makonlar madaniy qatlamlari asl holatda saqlanib qolmagan, ularning maydon sathlari ham unchalik yirik emas. Shu xususiyatlarni inobatga olgan holda tadqiqotchilar ularni jamoalar mavsumiy xarakterdagi manzilgohlar bo'lishgan, deb hisoblaydilar [6, C. 107].

Yuqorida zikr etganimizdek, Markaziy Farg'ona madaniyati ham o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, bu holat tosh industriyasida namoyon bo'lgan ko'rinadi. Markaziy Farg'ona mezolit va neolit jamoalari makonlari tosh industriyasi paraqali va mikroparaqali industriya hisoblanadi. Bu jamoalar neolit davri taraqqiyoti boshlang'ich bosqichlarida uchirindilardan yasalgan qurollar salmog'i yuqori bo'lgan bo'lsa, keyingi taraqqiyot bosqichlarida esa tosh qurollarining aksariyati paraqalardan yasalgan. Paraqali qurollarning 80-90 foizini mikroparaqalardan yasalgan qurollar tashkil etadi. Mikroparaqalardan yasalgan bu turdagi qurollarning yuqori ko'rsatkich salmog'i, Markaziy Osiyoda tadqiq etilgan bironta neolit jamoalari madaniyatida kuzatilmagan. Markaziy Farg'ona madaniyati tosh industriyasining yana bir xususiyati shundaki, tosh buyumlari ichida qayta ishlov berilgan tosh qurollar ko'pchilikni tashkil qiladi, ishlab chiqarish chiqindilari salmog'i esa kamroq. Uchirindilardan yasalgan tosh buyumlar tosh ashyolari umumiy sonining 15-30 foizini tashkil etadi. Shu sababli, Markaziy Farg'ona jamoalari makonlaridan uchirindilar ajratib olingan tosh o'zaklar nisbatan kamroq kuzatiladi. Ayniqsa, Obishir madaniyatiga tegishli makonlardan bu turdagi o'zaklar ko'plab topilgan [6, C. 106-107].

Shuning uchun ham bu xususiyatlar Markaziy Farg'ona madaniyatini alohida mustaqil madaniyat sifatida ajratilishiga asos bo'ldi. Tosh uchirindilaridan yasalgan qurollar ham qiziqarli bo'lib, asosan turli shakl-shamoilga ega bo'lgan qirg'ichlar, teshgich va keskich

qurollar serob taqdim qilingan. Ponasimon qurollar ham turkum holda mavjud. Yoki old tomoniga ishlov berilgan tosh o'zaklari, tik, baland ichki maydonga ega bo'lgan qirg'ichlar, shuningdek kam miqdorda bo'lsa-da, qayroqtosh qurollari borligi ham madaniyatning o'ziga xos xususiyatini belgilashda muhim omildir. Markaziy Farg'ona jamoalari madaniyatiga geometrik shakldagi mikrolitlar xos emas. Faqatgina, juda kam sonli segment va trapetsiya ko'rinishidagi mikrolit qurollar uchratildi, xolos. Yuqorida zikr etilgan uchirindilardan yasalgan qurollar o'z shakli va ishlov berilish uslublari hamda turmushda qo'llanilgan funksiyasi bo'yicha Markaziy Osiyo tog' mintaqasi mezolit-neolit jamoalari moddiy madaniyatiga xosdir.

Markaziy Farg'ona jamoalariga tegishli makonlar tadqiqoti jarayonida sopol buyum parchalari deyarli topilmagan. Biroq, zeb-ziynatlar, taqinchoq-bezaklar ko'plab uchraydi. Bu taqinchoqlarning aksariyati kichik, yupqa qayroqtoshlardan yasalgan. Ko'pchiligining uch qismida taqib yurish uchun parmalash yo'li bilan hosil qilingan teshikchalari ham bor. Ular yasalishi, ishlatilgan materiali, shakli, ishlov berilish uslubi bilan Quyi Zarafshon vohasi, Qizilqum ichki hududlaridagi Kaltaminor hamda O'rta Zarafshon vohasidagi Sazag'on jamoalari taqinchoqlariga juda o'xshash [2, C. 75].

Markaziy Farg'ona cho'llaridan so'nggi vaqtlarda 80 dan ortiq neolit davri makonlari topilgan bo'lib, ular fanda Markaziy Farg'ona madaniyati deb nomlanadi.

Markaziy Farg'ona neolit yodgorliklari jumlasiga Zambar 1, 3, Yangiqadam 12,14, 16,19, 23, 35, Dorozko'l 1,2, Sariqsuv, Mingbuloq, Uzunko'l 1,5, Toypoq 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, Yangisuv, Go'rtepa, Sigirchilik, Damko'l, Madyor 1, 2, 3, 4, 8, 16, Bosqum 1-4 kabi joy-makonlarni kiritish mumkin. Mazkur joy-makonlardan uchirindi va mayda parrakchalar olish uchun mo'ljallangan nukleuslar, har xil qirg'ichlar, teshgichlar, parra va parrakchalar, o'roq-randalar, tosh cho'qmorlar, ushatgichlar, tosh pichoqlar, simmetrik trapetsiyalar topilgan. Ayni vaqtda joy-makonlardan uchli tosh qurollar, siniqlar, toshdan yasalgan taqinchoqlar va yorg'uchoqlar ham topilgan. Ularning aksariyati har xil rangdagi chaqmoqtosh, slanets va daryo toshlaridan yasalgan bo'lib, ba'zi qurollarga ikki bor ishlov berilgan.

Shuni ham aytib o'tish kerakki, ba'zi joy-makonlardan bir necha qurolni o'zida mujassamlashtirgan qurollar va nihoyat ikki tomoniga ishlov berilgan kamon o'qlarining uchlari – paykonlar topilganligi diqqatga sazovordir.

Uchirindi va qurollarning aksariyatiga ishlov berilib, retushlangan. Markaziy Farg'onaning turli hududlaridan topilgan tosh buyumlar va qurollar, shuningdek, bezak-taqinchoqlar bir-biriga o'xshashligi bilan diqqatga sazovor. Mazkur joy-makonlarda qadamalar sifatida foydalanilgan mayda parrakchalar keng tarqalgan.

Neolit davri kishilari o'z qurollarini chaqmoqtosh, xalsedon va loyli chaqmoqtoshdan yasaganlar. Ular har xil toshlardan xilma-xil bezak buyumlari – taqinchoqlar yasaganlar. Ammo bu yerlardan negadir sopol idishlar va ularning parchalari topilmagan.

Markaziy Farg'ona madaniyati yodgorliklarining hammasi bir davrga mansub emas, albatta. Mazkur madaniy yodgorliklarning aksariyati otish davriga – mezolitning oxirgi va neolitning boshlariga mansub bo'lib, miloddan avvalgi VI mingyillikning oxiri va V mingyilliklarga mansub bo'lishi mumkin. Ammo Markaziy Farg'onaning shimoliy chekkasidan, ya'ni Madyor 3,4 va boshqalardan topilgan qurollarning aksariyati so'nggi neolit davriga, ya'ni miloddan avvalgi IV–III ming yilliklarga mansub bo'lishi mumkin.

Markaziy Farg'ona neolit jamoalari moddiy madaniyatining tadqiqotida mazkur jamoalar o'zlariga xronologik jihatdan tengdosh bo'lgan qo'shni jamoalar bilan o'zaro madaniy

aloqada bo'lganliklari borasida ma'lumot beruvchi manbalar qo'lga kiritilgan. Ibtidoiy jamoalarning o'zaro qo'ni-qo'shnichilik madaniy aloqada bo'lganliklari masalasini o'rganish eng dolzarb masala bo'lib, soha mutaxassislarining doimiy diqqat markazida bo'lgan. Ma'lumki, neolit jamoalari ham bir mintaqa, tabiiy sharoit, landshaft bilan chegaralanib yashab qolmasdan, qo'shni jamoalar bilan yaqindan aloqada bo'lishgan, bir-birlarining moddiy madaniyati, u yoki bu jihatlarini o'zlashtirgan. Bu madaniy aloqalar avvalo ularning tosh qurollari, sopol idishlari, taqinchoq, zeb-ziynatlari va turar joylarida namoyon etilgan.

Sazag'on jamoalari tosh industriyasida Markaziy Osiyo tog' mintaqasi neolit jamoalari moddiy madaniyatiga xos qurollar mavjud hamda paraqa qismi mikroparaqalar salmog'i jihatdan Markaziy Farg'ona jamoalari madaniyatiga yaqin. Markaziy Farg'ona neolit jamoalari moddiy madaniyati asosiy tadqiqotchisi O'tkir Islomov o'z izlanishlarida mazkur jamoalar madaniyatining qo'shni Tojikiston hududi Hisor neolit jamoalari, O'rta Zarafshon vohasi Sazag'on jamoalari madaniyatlari bilan ba'zi jihatlarini xususida madaniy o'xshashliklari borligi haqida dalillar keltirgan [6, C. 108-109].

Ta'kidlash joizki, o'z vaqtida tadqiqotchilar tomonidan Markaziy Farg'ona va Sazag'on madaniyati Markaziy Osiyo tog' mintaqasi umumneolit madaniyatlari tarkibiga kiruvchi, lekin ikkalasi ham o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan mustaqil madaniyatlar deb e'tirof etilgan edi [6, C. 305]. O'rni kelganda aytish kerakki, bu ikkala madaniyatning bir-biridan jo'g'rofiy joylanishi jihatdan, oraliq masofa nuqtai nazaridan uzoq masofada joylashganligiga qaramay, ularning o'zaro moddiy madaniyati o'xshashliklariga yordam bergan yana bir xususiyat borligini keltirish mumkin. Bu ularning tog' mintaqasi, ikkinchi tomondan pasttekislik mintaqasi o'rtasidagi oraliq mintaqada (tog' yon bag'rlari) joylashganligi va o'ziga xos bir xil ekologik sharoitga ega bo'lganligi bilan izohlanadi.

Markaziy Farg'ona ko'llari yoqasida yashagan ibtidoiy qabilalarning xo'jaligi o'zlaridan oldin yashagan mezolit qabilalari xo'jaligidan katta farq qilmay, ular ham ovchilik, termachilik va baliqchilik bilan kun kechirishgan bo'lishi mumkin. Ushbu madaniyatda ishlab chiqarish xo'jaligiga taalluqli bo'lgan tosh qurollar uchratilmagan [4, B. 78-79]. Shuningdek, makonlar chegaralari maydon sathi ham yuqorida ta'kidlaganimizdek, mayda bo'lganligi holati bu yerda qisqa muddatli manzilgohlar bo'lganidan bu jamoalar hamon termachilik va ovchilik, ya'ni o'zlashtirma xo'jalik bilan shug'ullanganlar degan xulosani bildirish mumkin.

Lekin keyingi yillarda olib borilgan tadqiqotlarda Markaziy Farg'ona neolit davri jamoalari o'zlashtiruvchi xo'jalikdan ishlab chiqaruvchi xo'jalikka o'tganliklari borasidagi mulohazalar ham o'rtaga chiqdi [7, C. 44-58]. Bu esa ilmiy qarashlarda yangi tadqiqotlar olib borish zaruratini ham o'rtaga chiqarmoqda.

Markaziy Farg'ona hududida joylashgan neolit davri yodgorliklarini qayta tadqiq etish esa so'nggi yillarda jadal o'zlashtirilib borayotgan yerlarda tobora murakkab bo'lib bormoqda. Chunki, 2018-yilning 6-aprelida qabul qilingan PQ-3657 qaroriga ko'ra, Farg'ona vodiysida baliqchilik xo'jaligini rivojlantirish asnosida, aynan, Markaziy Farg'ona cho'l barxanlari o'rnida ko'plab baliq boqish suv havzalari barpo etilgan. Hisoblarga ko'ra, 1986–2020-yillar oralig'ida, ya'ni 36 yil davomida 13 ta izolyatsiya qilingan hududdagi 235 km² maydondan 23,27 km² igina, ya'ni 1/10 qismigina tegilmagan holda qolgan [1, C. 19]. Bu albatta, mazkur hududning landshafti, balki hayvonot va nabotot dunyosini o'zgarishiga ham sabab bo'lgan.

Xulosa. Xulosa sifatida aytish mumkinki, Markaziy Farg'ona neolit jamoalari moddiy madaniyati kelib chiqish ildizlari mahalliy madaniyatlar negizida, ya'ni Obishir mezolit

jamoalari madaniyati bag'rida shakllangan. Biroq, mazkur madaniyat taraqqiyotining so'nggi bosqichi jamoalari moddiy madaniyatiga oid makonlar deyarli topib o'rganilmagan. Yuqorida zikr etilgan tadqiqotlar natijasida, Farg'ona vodiysi ham neolit davrida tosh davri jamoalarining uzluksiz madaniyati bo'lganligi va bu madaniyat o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligini ko'rsatadi. Shuning uchun ham Markaziy Farg'ona neolit davri yodgorliklari va hududdagi qolgan tabiiy landshaftni boricha saqlab qolish va kelajak avlodga qoldirish zarur.

Литература/Адабиётлар/References:

1. Алишер кызы С., Рахманов З., Хошимов Х., Шнайдер С. Степень сохранности памятников неолита на территории Центральной Ферганы (результаты археологической разведки в 2022 году) // Проблемы археологии, этнографии, антропологии Сибири и сопредельных территорий. Том XXVIII. – Новосибирск, 2022. – С. 13-20.
2. Виноградов А. В. Древние охотники и рыболовы. Среднеазиатского междуречья / Тр. ХАЭЭ. XIII. – Москва, 1981. – 176 с.
3. Заднепровский Ю. А. Неолит Центральной Ферганы // КСИА, Вып. 106. – Москва. 1966. – С. 35-39.
4. Кабиров Ж., Сагдуллаев А. Ўрта Осиё археологияси. – Тошкент: “Ўқитувчи”. 1990. – 162 б.
5. Исламов У. И. Обиширская культура – Ташкент: Фан. 1980. – 147 с.
6. Исламов У. И., Тимофеев В. И. Культура каменного века Центральной Ферганы. – Ташкент: Фан, 1986. – 304 с.
7. Максудов Ф. А. К проблеме сложения производящего хозяйства в Ферганской долине // История и археология Турана, № 3. 2016. – С. 44-58.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 10 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).